

การต่อรองและการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการ
ที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง: มุมมองทางสังคมวิทยา*

A Negotiation and Participation for Housing Management
in Urban Community: Sociological Perspective

สายชล ปัญญชิต

Saichol Panyachit

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Thailand.

Corresponding Author's Email: saicholpa@sg.swu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการต่อรองความหมายของการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง และ 2) เพื่อศึกษาการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้แทนชุมชนเมืองกับองค์กรภาครัฐในการพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้เครื่องมือการวิจัยที่สำคัญประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก วิธีการบันทึกการสนทนาอย่างอิสระ และการสนทนากลุ่มย่อย มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 30 คน โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบเนื้อหาและการวิเคราะห์แบบแก่นสาระ ทั้งนี้พื้นที่การศึกษาคือชุมชนคลองลาดพร้าว แขวงบางบัวดิน เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาพบว่า ประการที่หนึ่ง การสร้างที่อยู่อาศัยให้สมาชิกในชุมชนสามารถเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์บ้านและที่ดินอย่างถาวรได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและชุมชนโดยได้มีส่วนเพิ่มความมั่นคงทางจิตใจและสังคมที่มากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาให้ชุมชนเป็นกลุ่มทางสังคมที่เข้มแข็งได้นำมาสู่การต่อรองด้านสิทธิในการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ภาคการเมืองและภาครัฐได้ให้ความสำคัญที่จะเข้ามาสนับสนุนมากขึ้น ประการที่สอง การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนกับการจัดการที่อยู่อาศัยได้ดำเนินการผ่านสองแนวทางที่สำคัญคือ 1) การเปิดพื้นที่ให้สมาชิกชุมชนได้เข้ามามีส่วนกำหนดปัญหา วิธีการจัดการแก้ไข และเป้าหมายความสำเร็จร่วมกัน อย่างไรก็ตามในมิติของความยืดหยุ่นในการจัดการรูปแบบที่อยู่อาศัยจำเป็นที่จะต้องยึดกรอบโครงสร้างความคิดของหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนผ่านที่อยู่อาศัยไปสู่การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์บ้านและที่ดินอย่างถาวรไปด้วย และ 2) การสร้างเครือข่ายภายนอกเพื่อผลักดันให้ชุมชนสามารถจัดการที่อยู่อาศัยให้มีคุณภาพดีขึ้น

คำสำคัญ: ที่อยู่อาศัย; ชุมชนเมือง; การต่อรองทางสังคม; การมีส่วนร่วม

*Received December 9, 2021; Revised January 31, 2022; Accepted February 7, 2022

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the negotiation of meaning of housing development in urban community, and 2) to investigate the participation between urban community's representative and public organization responsible for housing development. This qualitative research used in-depth interview, free-listing, and focus group discussions. The key informants were divided into categories which corresponded to the studied phenomenon, and the number of key informants was 30 persons, and using content analysis and thematic analysis for research data analysis. The study area in this study was Khlong Lat Pha Chee Community, Bang Duan, Phasi Charoen, Bangkok.

The result showed that, first, the development of housing which allowed a community's member to have ownership over a house and land permanently changed relationships in family and community. It helped to increase psychological stability and social stability. Moreover, the development of community into strong social group could lead to the negotiation on right to public utility development which the political sector and the public sector focused on support. Secondly, the participation of community's members in housing management was proceeded in 2 significant ways. The first was the participation through an open space which community's members could define the problems, solutions, and shared goal. However, in the dimension of flexibility of housing relocation management, the mindsets of supporting organization had to be adopted as the foundation of transition from a house to their permanently own house and land. The second was the participation through the empowerment network encouraging the community to be able to manage better quality housing.

Keywords: Housing; Urban Community; Social Negotiation; Participation

บทนำ

ที่อยู่อาศัยเป็นพื้นที่ทางสังคมหนึ่งที่มีส่วนต่อการประกอบสร้างประสบการณ์และความหมายให้กับสมาชิกของสถาบันครอบครัว การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับสมาชิกของครอบครัว การศึกษาในประเด็นดังกล่าวทางสังคมวิทยาจึงสนใจความสำคัญของที่อยู่อาศัย (Housing หรือ Dwelling หรือ Habitat) โดยเฉพาะมิติของปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการขัดเกลาทางสังคม นอกจากนี้ความสัมพันธ์ในโครงสร้างของที่อยู่อาศัยยังเป็นส่วนหนึ่งของการทำความเข้าใจระบบชนชั้น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม รวมทั้งโอกาสที่จะได้รับการยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างเท่าเทียมอีกด้วย ดังนั้นการอธิบายของ Foley (1980) ศาสตราจารย์คนสำคัญด้านเมืองและ

การวางแผนภูมิภาคแห่ง University of California, Berkeley ได้แสดงให้เห็นกรอบการศึกษาสังคมวิทยาของที่อยู่อาศัย (Sociology of Housing) ว่าเกิดขึ้นภายใต้บริบทของความเจริญก้าวหน้าของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เกิดการขยายตัวของความเป็นเมือง จนส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนผ่านตั้งแต่ระดับวิถีชีวิต ระบบวัฒนธรรม และระดับนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาพื้นที่และนโยบายสังคม การพิจารณาที่อยู่อาศัยในมุมมองสังคมวิทยาจึงครอบคลุมปัจจัยที่หลากหลายทั้งด้านสุขภาพ ความมั่นคงในชีวิต สิทธิความเป็นส่วนตัว ความสัมพันธ์ในชุมชน ตลอดจนการบริการสาธารณะด้วย

สำหรับสังคมไทย การขยายตัวของความเจริญก้าวหน้าในเมืองใหญ่แบบกรุงเทพมหานคร ได้สร้างผลกระทบให้ชุมชนเมืองเผชิญกับกระแสการพัฒนาพื้นที่อสังหาริมทรัพย์และค่าครองชีพที่สูงมากขึ้น รวมทั้งยังได้ผลักดันให้พื้นที่กรุงเทพมหานครมีการปรับรูปแบบที่อยู่อาศัยเป็นแนวตั้งเพื่อรองรับผู้คน que เข้ามาใช้ชีวิตและแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจจำนวนมากตามไปด้วย จากผลกระทบดังกล่าวได้มีส่วนต่อรูปแบบทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองที่ยังเป็นพื้นที่แนวราบดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะครอบครัว ค่าครองชีพด้านที่อยู่อาศัยที่มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงอาชีพและพื้นที่ทำกิจกรรมทางสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมของกลุ่มผู้นำตามบาร์มีที่ไม่ได้มีบทบาทต่อผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนมากเช่นเดิม ในมิติของการพัฒนาที่อยู่อาศัยของภาครัฐ การศึกษาของ Povatong (2019) สรุปให้เห็นว่าแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัย พ.ศ. 2559 – 2568 ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการผลักดันให้หน่วยงานภาครัฐมีแนวปฏิบัติในการลดความเหลื่อมล้ำด้านที่อยู่อาศัยอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้งานของ Visavateeranon, and Wibulma (2016) ยังได้ช่วยให้เห็นทิศทางการพัฒนาบทบาทของชุมชนในระดับปฏิบัติการมากขึ้น โดยข้อสรุปจากการศึกษาภาคสนามในชุมชนหลายแห่งทั้งเขตพื้นที่เมือง ชานเมือง หรือชุมชนแออัด พบว่าการสร้างให้เกิดการพัฒนาชุมชนจะเกิดขึ้นจากบทบาทของผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และมีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนให้เข้ามำกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

ในส่วนของการสร้างการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนเมืองซึ่งถือเป็นหนึ่งในปัจจัยพื้นฐานของการขับเคลื่อนให้เกิดเมืองที่มีความยั่งยืนขึ้นได้ งานของ Agyeman and Evans (2003) สังเคราะห์ให้เห็นกรอบทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อมกับความยั่งยืนในมิติของการสร้างปฏิบัติการจริงในพื้นที่เมืองพบว่าหลักการสำคัญที่ต้องคำนึงถึงมีสามองค์ประกอบคือการสร้างความเสมอภาคทางสังคมในการเข้าถึงทรัพยากรพื้นฐาน การปกป้องสิ่งแวดล้อม และการผลักดันให้เกิดความเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเหมาะสม ทั้งนี้จากประสบการณ์ของเมืองขนาดเล็กในสหรัฐอเมริกา เห็นได้ว่าการผลักดันให้สมาชิกของชุมชนได้มีส่วนร่วมต่อการกำหนดแผนการพัฒนาเมืองร่วมกับรัฐบาลท้องถิ่นและภาคเอกชนเป็นกลไกสำคัญที่จะสร้างความเป็นธรรมให้กับการพัฒนาชุมชนเมืองให้มีความยั่งยืนได้ ขณะทำงานของ Heiligenberg, Heimeriks, Hekkert, and Oort (2017) ได้ศึกษาปัจจัยของความสำเร็จในการพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยอย่างยั่งยืนในเมืองหลายแห่งของสหภาพยุโรป พบว่ามีปัจจัยความสำเร็จเจ็ดประการที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ วิสัยทัศน์ของผู้นำและเมือง เครือข่ายภายในท้องถิ่น ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมือง การพัฒนาการเรียนรู้เกี่ยวกับความยั่งยืน วัฒนธรรมหรือระบบคุณค่าของผู้คน รัฐบาล และปัจจัยเกี่ยวข้องอื่น เช่น ผู้ประกอบการภายในเมือง ประสบการณ์การพัฒนาเมืองร่วมกันของผู้คน เป็นต้น สำหรับความสัมพันธ์ที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาที่อยู่อาศัย

ที่ยั่งยืนมักเกี่ยวข้องกับความร่วมมือระหว่างรัฐบาลส่วนกลางและท้องถิ่น รวมทั้งความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนที่มีความไว้วางใจต่อเครือข่ายที่เข้ามาทำหน้าที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัย

หากพิจารณาผ่านมุมมองทางสังคมวิทยานั้น ที่อยู่อาศัยไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ แต่คือพื้นที่สำคัญแห่งหนึ่งของการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การประกอบสร้างความมั่นคงทางจิตใจ รวมทั้งการประกอบสร้างความหมายให้กับประสบการณ์เกี่ยวกับสถานที่ของสมาชิกในครอบครัวชิ้นงานศึกษาทางสังคมวิทยาทั้งของ Ruonavaara (2017); Aksornnum (2015) ได้แสดงให้เห็นว่าที่อยู่อาศัยเป็นอาณาบริเวณของการสร้างอำนาจ ตัวตน และชุดรวมของกิจกรรมทางสังคม ขณะเดียวกันก็สามารถลดทอนอำนาจตัวตนของปัจเจกชนลงได้เช่นกัน หากที่อยู่อาศัยถูกแปรเปลี่ยนเป็นกลไกที่กดทับสิทธิและความมั่นคงทางจิตใจของสมาชิก ดังนั้นที่อยู่อาศัยจึงเป็นพื้นที่ที่ผู้คนพยายามต่อรองอำนาจในการสร้างความหมายให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตมากที่สุด โดยจะเห็นได้จากการพยายามจัดวางชุดของความสัมพันธ์กับสมาชิกภายในและภายนอกครอบครัว การคาดหวังสภาพแวดล้อมและวงจรของการบริการสาธารณะให้เหมาะสมกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ตลอดจนการเรียนรู้ทางสังคมที่จะเป็นประสบการณ์ของชีวิตซึ่งได้รับการอาศัยในถิ่นที่อยู่อาศัย ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จะได้วิเคราะห์ให้เห็นการต่อรองความหมายของการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง รวมทั้งกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้แทนชุมชนเมืองกับองค์กรภาครัฐในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ซึ่งจะช่วยขยายมุมมองการพิจารณาที่อยู่อาศัยให้มากกว่าพื้นที่กายภาพแต่เป็นการสะท้อนมุมมองทางสังคมวิทยาที่สร้างความเข้าใจในชุดของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซ่อนอยู่ในกลไกของการจัดการที่อยู่อาศัยร่วมด้วย โดยเลือกชุมชนคลองลาดภาษี เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่สำหรับการศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาและการทำงานกิจกรรมร่วมกับผู้นำชุมชนเป็นระยะเวลามากกว่า 10 ปี ซึ่งช่วยให้การศึกษการต่อรองความหมายและการจัดการที่อยู่อาศัยของผู้วิจัยสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้และก่อให้เกิดองค์ความรู้ในการวิจัยผ่านประสบการณ์ต่อที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยที่อยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน นอกจากนี้ ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ชุมชนคลองลาดภาษีมีการจัดการและมีมาตรการการรักษาความปลอดภัยเป็นอย่างดีทำให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้ไม่สร้างผลกระทบทางสาธารณสุขให้กับชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการต่อรองความหมายของการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง
2. เพื่อศึกษาการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้แทนชุมชนเมืองกับองค์กรภาครัฐในการพัฒนาที่อยู่อาศัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนและรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิจัยเอกสาร เป็นการศึกษาเอกสารทุติยภูมิเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัย รวมทั้งการขับเคลื่อนนโยบายทางสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำ

ด้านที่อยู่อาศัย โดยมีแผนยุทธศาสตร์ที่สำคัญได้แก่ แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาที่อยู่อาศัย แผนปฏิบัติการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัยระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และส่วนที่สองมุ่งเน้นการศึกษาทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่สนใจการพัฒนาที่อยู่อาศัย ความหมายของที่อยู่อาศัยในมุมมองทางสังคมวิทยา และการต่อรองความหมายในปฏิบัติการการพัฒนาสังคม โดยการศึกษาวิจัยเอกสารจะนำมาใช้สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยและสร้างเครื่องมือการวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมไปถึงการนำกรอบแนวคิดในการวิจัยจากเอกสารทฤษฎีมาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากภาคสนาม

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนามและการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการต่อรองความหมายและการมีส่วนร่วมในการจัดการที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าการจัดการที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง เป็นการจัดการทางสังคมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และผู้แทนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการต่อรองความหมายและการมีส่วนร่วม ดังนั้นแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์จึงเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งได้จากการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2564 ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ. 2564 โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็นจำนวน 2 ประเภท ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่สำคัญที่เป็นส่วนหลักในการจัดการที่อยู่อาศัย และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นส่วนสนับสนุนในการจัดการที่อยู่อาศัย ผู้วิจัยเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยคำแนะนำของผู้นำชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นส่วนหลักในการจัดการที่อยู่อาศัย ผู้วิจัยได้กำหนดให้เป็น 2 กลุ่มย่อยประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้นำชุมชนคลองลาดภาษีที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกับองค์กรภายนอก จำนวน 10 คน ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ (2) กลุ่มบุคคลทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนคลองลาดภาษีที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกับองค์กรภายนอก จำนวน 15 คน ผู้วิจัยเลือกใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการบันทึกรายการอย่างอิสระ (Free-listing) ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นส่วนสนับสนุนชุมชนในการจัดการที่อยู่อาศัย ผู้วิจัยได้กำหนดให้เป็นกลุ่มผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม หรือภาคเอกชนที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยกับชุมชนคลองลาดภาษี จำนวน 5 คน ผู้วิจัยเลือกใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกรายการอย่างอิสระ ซึ่งมีสาระสำคัญครอบคลุมสภาพปัญหาและการสร้างการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชน กระบวนการพัฒนาความร่วมมือและประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชน ความสำคัญของเครือข่ายภายนอกกับบทบาทการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชน

วัฒนธรรมและวิถีชีวิตเมืองที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยในเมือง และแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง

การศึกษาครั้งนี้ให้ความสำคัญกับหลักการป้องกันความเสี่ยงและผลกระทบเชิงลบต่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ก่อนการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับการพิจารณาโครงการที่ทำวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอผลการวิจัยจะไม่มีเปิดเผยข้อมูลที่สามารถเชื่อมโยงไปถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้โดยตรง โดยการศึกษาที่ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์รหัสโครงการวิจัย SWUEC/E-125/2564

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

สำหรับแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การวิเคราะห์แบบเนื้อหา (Content Analysis) โดยเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญที่ได้จากการศึกษาแผนยุทธศาสตร์และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัย รวมทั้งการขับเคลื่อนนโยบายทางสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำด้านที่อยู่อาศัย โดยมีแผนยุทธศาสตร์ที่สำคัญได้แก่ แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนปฏิบัติการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัย ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และส่วนที่สองมุ่งเน้นการศึกษาทฤษฎีทางสังคมวิทยาและแนวคิดทางสังคมที่สนใจความสัมพันธ์ในระบบที่อยู่อาศัยกับโครงสร้างสังคม ตลอดจนความสัมพันธ์ในการต่อรองความหมายของที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง

2) การวิเคราะห์แบบแก่นสาระ (Thematic Analysis) โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึกและการถอดเทปบันทึกเสียงสัมภาษณ์ของการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มโดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับการทำความเข้าใจกระบวนการของการต่อรองความหมายในการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง รวมทั้งการสร้างบทบาทและความสำคัญของการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาที่อยู่อาศัย ตลอดจนการวิเคราะห์แนวทางการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่อาศัยในชุมชนเมือง ทั้งนี้จะมีส่วนต่อการสร้างความเข้าใจประเด็นการจัดการที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองที่มีความเปลี่ยนแปลงและการเจริญเติบโตไปกับพลวัตของสังคมร่วมสมัยอยู่ตลอดเวลา

สำหรับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบด้วยกระบวนการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลโดยการเก็บข้อมูลการวิจัยมากกว่าหนึ่งแหล่ง การวิจัยครั้งนี้ได้มีการเก็บข้อมูลจากทั้งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นส่วนหลักในการจัดการที่อยู่อาศัย และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นส่วนสนับสนุนชุมชนในการจัดการที่อยู่อาศัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและสามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลายและเหมาะสมกับการวิจัย สำหรับการศึกษานี้ได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก วิธีการบันทึกการอย่างอิสระ และการสนทนากลุ่มย่อย

3) การตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญประเด็นการวิจัย (Peer Debriefing) เป็นการตรวจสอบข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับสังคมวิทยาที่อยู่อาศัย การจัดการที่อยู่อาศัย และการพัฒนาผ่านการตรวจทานเครื่องมือการวิจัยและตรวจสอบผลการบันทึกข้อมูลการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 การสรุปผลและนำเสนอการวิจัย ได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้สามารถเรียบเรียงข้อมูลได้ตามลำดับที่จะสร้างความเข้าใจในการต่อรองความหมายและการมีส่วนร่วมในการจัดการที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง

ผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 การต่อรองความหมายของการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง สำหรับการทำความเข้าใจการต่อรองความหมายของการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองจะแสดงให้เห็นความสำคัญการมีโอกาสเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนผ่านจากการเป็นผู้เช่าหรือผู้อาศัยมาเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินและที่อยู่อาศัย ไม่ได้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการเชื่อฟังและคล้อยตามหน่วยงานภาครัฐหรือผู้นำชุมชนที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยเท่านั้น ในกรณีของชุมชนคลองลาดภาษีการที่สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนแห่งนี้ ได้รวมตัวกันตั้งแต่ปีพ.ศ. 2547 ภายหลังเอกชนเจ้าของที่ดินเดิมบอกเลิกสัญญาการให้เช่าส่งผลให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกถึงความสำคัญของการมีที่อยู่อาศัยที่ถาวร จึงเห็นได้ว่าสมาชิกในชุมชนเมืองแห่งนี้ได้พัฒนาฉันทามติร่วมกันในการจัดการที่อยู่อาศัยผ่านการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ซึ่งเป็นองค์การมหาชนภายใต้การกำกับของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทั้งนี้สามารถวิเคราะห์การต่อรองความหมายในการพัฒนาที่อยู่อาศัยขึ้นใหม่ได้ดังนี้

ข้อที่ 1 การสร้างที่อยู่อาศัยต้องสะท้อนวิถีเศรษฐกิจ กล่าวคือกรณีที่โครงการบ้านมั่นคงจะมีแนวทางการออกแบบโครงสร้างที่อยู่อาศัยเป็นแบบมาตรฐานสำหรับชุมชนที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าว แต่ก็เปิดโอกาสให้ผู้แทนชุมชนสามารถปรับปรุงและเสนอแนวทางการจัดวางขนาดหรือพื้นที่ให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคมของพื้นที่ได้เช่นกัน การจัดวางโครงสร้างที่อยู่อาศัยของชุมชนชุมชนคลองลาดภาษีได้สะท้อนการต่อรองของสมาชิกในชุมชนที่ต้องการให้มีพื้นที่เป็นบ้านสองชั้น และคำนึงถึงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สูงสุดเนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ต้องใช้พื้นที่ภายในที่อยู่อาศัยประกอบอาชีพ เช่น การเย็บผ้า การประกอบอาหารแปรรูป การประกอบอาหารสำหรับรถเข็น เป็นต้น จึงเป็นข้อตกลงร่วมกันที่จะวางแบบโครงสร้างที่อยู่อาศัยให้มีพื้นที่ใช้สอยภายในมากที่สุด อย่างไรก็ตามผลที่ตามมาคือสมาชิกในชุมชนจำเป็นต้องผลักดันการหาพื้นที่สำหรับจอดรถยนต์ส่วนตัวและพื้นที่ในการเป็นสำนักงานการจัดการกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ภายในชุมชนต่อไป

ข้อที่ 2 การจัดตั้งเป็นชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานคร เป็นความพยายามร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชนและหน่วยงานที่สนับสนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัย เนื่องจากเห็นประโยชน์ร่วมกันของการได้รับการรับรองการจัดตั้งเป็นชุมชนว่าพื้นที่แห่งนี้จะได้รับงบประมาณสนับสนุนให้พัฒนาพื้นที่และสาธารณูปการจากภาครัฐ นอกจากนี้เมื่อชุมชนคลองลาดภาชี กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางการเมืองที่มีชีวิตอย่างเป็นทางการ ยังมีส่วนต่อการดึงดูดให้เครือข่ายทางการเมืองและเครือข่ายภาคประชาสังคมเห็นความสำคัญของการเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เช่น การมีสิทธิส่งผู้แทนเข้าเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขกรุงเทพมหานคร การเป็นเครือข่ายชุมชนสุขภาวะ เป็นต้น ขณะที่ในการต่อรองทางการเมืองจะเห็นได้ว่าการที่ชุมชนแห่งนี้มีการจัดตั้งเป็นชุมชนที่ได้รับการประกาศอย่างเป็นทางการได้มีเครือข่ายการเมืองเข้ามารับฟังความทุกข์ร้อนและให้การสนับสนุนการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนมากขึ้น โดยเห็นได้อย่างชัดเจนจากการสนับสนุนงบประมาณพัฒนาอาคารศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และการสนับสนุนงบประมาณจัดตั้งศูนย์พักคอยชุมชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ข้อที่ 3 การสร้างความหมายของการเป็นชุมชนปลอดภัย ถือเป็นกระบวนการทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนแห่งนี้พยายามสร้างภาพลักษณ์และยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชน จะเห็นได้จากการต่อรองเพื่อจัดหาที่ดินว่างเปล่ามาพัฒนาเป็นอาคารศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การจัดหาที่ดินว่างเปล่ามาเป็นที่จอดรถชุมชน รวมทั้งการวางระเบียบในการซื้อขายที่อยู่อาศัยเพื่อให้สามารถคัดกรองสมาชิกใหม่ที่จะเข้ามาอยู่อาศัยร่วมกันในอนาคตได้ ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาให้ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่ปลอดภัย รวมทั้งเป็นพื้นที่ของการจัดการที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐานด้านคุณภาพชีวิต ดังนั้นการเป็นสมาชิกของชุมชนแห่งนี้จึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่ผู้นำชุมชนพยายามสร้างให้เกิดการสะท้อนภาพของการเลื่อนสถานภาพทางสังคมจากผู้เช่าหรือผู้อาศัยในชุมชนแออัดมาสู่การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในชุมชนเมืองแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์ที่ 2 การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้แทนชุมชนเมืองกับองค์กรภาครัฐในการพัฒนาที่อยู่อาศัย สำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยได้วิเคราะห์จากบทบาทของผู้แทนชุมชนคลองลาดภาชีในฐานะที่เป็นกลุ่มผู้กระทำการหลักในปฏิบัติการของการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการที่สมาชิกในชุมชนแห่งนี้มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นเนื่องจากการอยู่ร่วมกันมาก่อนจะเข้าสู่กระบวนการดำเนินโครงการบ้านมั่นคง ส่งผลประการหนึ่งคือความไว้วางใจ (Social Trust) หรือที่การศึกษาทางสังคมวิทยาพิจารณาความสัมพันธ์เช่นนี้ว่าเป็นลักษณะของการมีความเป็นปึกแผ่นเชิงกลไก (Mechanical Solidarity) ดังนั้นบทบาทของผู้แทนชุมชนจึงสามารถขับเคลื่อนเป้าหมายการต่อรองในการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้กับชุมชนแห่งนี้ได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยจะเห็นแนวทางที่สำคัญของการเข้าไปมีส่วนร่วมกับองค์กรภาครัฐในการพัฒนาที่อยู่อาศัยดังนี้

แนวทางที่ 1 การเปิดพื้นที่ให้สมาชิกชุมชนได้เข้ามากำหนดปัญหา วิธีการจัดการแก้ไข และเป้าหมายความสำเร็จ กล่าวคือผู้แทนชุมชนคลองลาดภาชีได้อาศัยความไว้วางใจที่มีต่อกัน เปิดพื้นที่รับฟังความคิดให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกัน โดยเฉพาะช่วงเวลาตั้งแต่การเข้าสู่กระบวนการของโครงการบ้านมั่นคงที่ต้องอาศัยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เป็นพื้นฐานในการกู้ยืมเงินความสามารถระดมการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายในการพัฒนาร่วมกันถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่จะช่วย

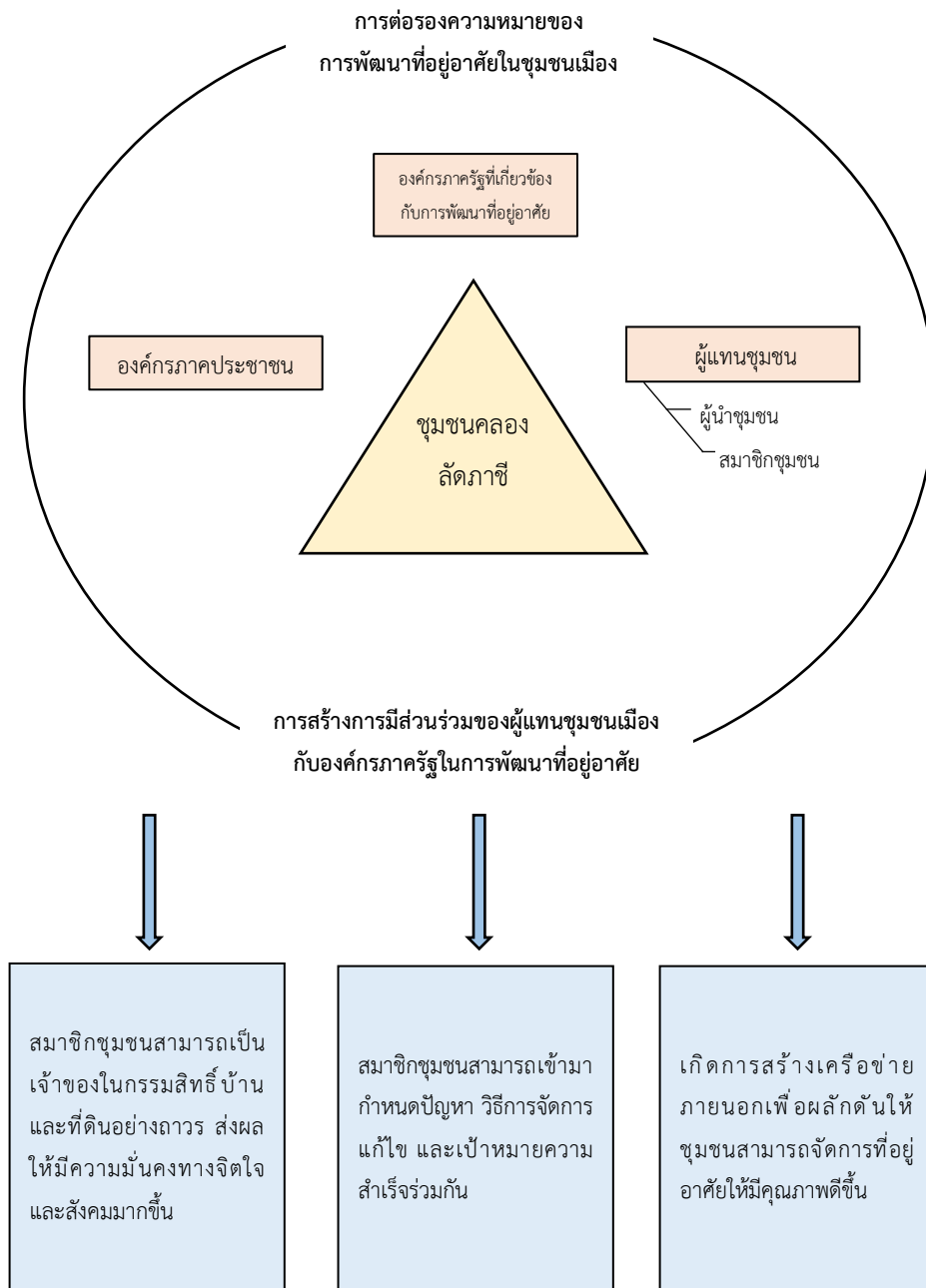

ให้เกิดการประสบความสำเร็จในการพัฒนาที่อยู่อาศัยระยะยาวต่อไป นอกจากนี้สำหรับชุมชนคลองลาดภาษีมีแนวทางการดำเนินงานของผู้แทนชุมชนที่มีการแบ่งงานกันทำหน้าที่ตามความเหมาะสม เช่น การเป็นผู้แทนเจรจากับหน่วยงานภาครัฐด้านที่อยู่อาศัย การทำหน้าที่เหรียญในกลุ่มออมทรัพย์ การทำหน้าที่รองด้านข้อระเบียบและกฎหมายกับกรุงเทพมหานคร เป็นต้น ซึ่งไม่ได้จำกัดวงของอำนาจการตัดสินใจเฉพาะเครือข่ายทางสังคมใดเครือข่ายหนึ่งเท่านั้น แต่ได้กระจายความรับผิดชอบให้กับสมาชิกในชุมชนได้อย่างเหมาะสมเป็นปัจจัยของการสร้างความไว้วางใจให้กับสมาชิกในชุมชน จนนำมาสู่การให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนมาตรการออมทางการเงินเพื่อเปลี่ยนผ่านที่อยู่อาศัยในชุมชนแห่งนี้เป็นไปอย่างลุล่วงด้วยดี

แนวทางที่ 2 การสร้างเครือข่ายภายนอกเพื่อผลักดันให้ชุมชนสามารถจัดการที่อยู่อาศัยให้มีคุณภาพดีขึ้น กล่าวคือการระดมการมีส่วนร่วมจากองค์กรภายนอกให้สามารถเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนได้ด้วย จากกรณีการศึกษาภาคสนามในชุมชนคลองลาดภาษีเห็นได้ว่าคณะกรรมการชุมชนมีความสำคัญมากต่อการกำหนดทิศทางการรับรองและการระดมทรัพยากรการพัฒนาในด้านต่างๆ เข้าสู่ชุมชน ดังนั้นการที่ผู้แทนชุมชนแห่งนี้ให้ความสำคัญกับการเปิดพื้นที่ชุมชนร่วมกับองค์กรอย่างเป็นทางการภายนอก อาทิ หน่วยงานภาครัฐ เครือข่ายทางการเมือง องค์กรภาคประชาสังคม หรือสถาบันการศึกษา ที่ต้องการเข้ามาสนับสนุนการสร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน การพัฒนาสาธารณสุขและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมสร้างที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชน จึงมีส่วนผลักดันให้ชุมชนคลองลาดภาษีได้รับประโยชน์จากการเข้ามาสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกอยู่เสมอ ทั้งนี้ในส่วนของการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาที่มีหน่วยงานภายนอกสนใจดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชนจะมีการหารือในคณะกรรมการชุมชน เพื่อแจ้งให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมสนับสนุนและเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจได้ อย่างไรก็ตามผู้แทนชุมชนจะมีการเฝ้าระวังกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาสัมพันธ์ทางการเมืองที่อาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนได้ ดังนั้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความขึ้นชอบทางการเมืองของสมาชิกในชุมชนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นพิเศษมีข้อตกลงร่วมกันว่าจะต้องไม่สร้างให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด ซึ่งอาจนำมาสู่การบั่นทอนความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนได้

ทั้งนี้จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 การมีส่วนร่วมทั้งจากเครือข่ายภายนอกและสมาชิกในชุมชนได้เป็นจุดแข็งสำคัญที่ส่งผลให้การจัดการศูนย์พักคอยชุมชนและการดูแลผู้ที่ติดเชื้อภายในชุมชนได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี ในมิติข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่าการผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัยได้ช่วยขยายความร่วมมือมากกว่าประเด็นบ้านในฐานะพื้นที่กายภาพและการพักผ่อนหรืออยู่หลับนอนเท่านั้น แต่กลับยกระดับความสัมพันธ์ทางสังคมให้เกิดความไว้วางใจในการสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและความมั่นคงทางสังคมและจิตใจให้กับสมาชิกในชุมชนร่วมด้วย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง จนส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเห็นความสำคัญของการคอยดูแลกันและกันในสถานการณ์วิกฤตทางสาธารณสุขที่ผ่านมา

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ด้านการรับรองและการสร้างการมีส่วนร่วม
ของผู้คนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง
ที่มา: จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

สำหรับการศึกษานี้ได้สร้างให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการรับรองความหมายและการมีส่วนร่วมในการจัดการที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง โดยใช้มุมมองการพิจารณาทางสังคมวิทยาให้เห็นความหมายของการรับรองและการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้คนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง

เมื่อพิจารณาแผนภาพที่ 1 เกี่ยวกับองค์ความรู้ใหม่ของการวิจัยครั้งนี้ เห็นได้อย่างชัดเจนว่าชุมชนคลองลาดภาษีเป็นชุมชนที่มีการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการที่อยู่อาศัย ทั้งภายในชุมชนคือระหว่างสมาชิกในชุมชน และภายนอกชุมชนคือระหว่างผู้แทนชุมชนคลองลาดภาษี องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยและองค์กรภาคประชาสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ผู้แทนชุมชนเรียนรู้ที่จะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในโครงสร้างของการต่อรองอำนาจและความหมายในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ผลที่ตามมาคือชุมชนแห่งนี้สามารถพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนเมืองที่หน่วยงานภาครัฐให้การรับรองอย่างเป็นทางการ จนสามารถระดมทรัพยากรจากเครือข่ายภายนอกให้เข้ามาสนับสนุนการพัฒนาชุมชนได้มากขึ้น โดยตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมคือการจัดตั้งศูนย์พักคอยภายในชุมชนในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2564 ชุมชนแห่งนี้ได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์และงบประมาณเพื่อจัดตั้งศูนย์พักคอยทั้งจากหน่วยงานภาครัฐด้านที่อยู่อาศัย เครือข่ายทางการเมือง และเครือข่ายภาคประชาสังคม ซึ่งผู้แทนชุมชนได้สะท้อนความเห็นว่า การได้รับการสนับสนุนด้วยดีมาจากหน่วยงานต่างๆ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ชุมชนแห่งนี้ได้ร่วมดำเนินกิจกรรมกับหน่วยงานต่างๆ จนเป็นที่ยอมรับและเป็นที่วางใจจากหน่วยงานภายนอกในการเข้ามาสนับสนุนกระบวนการดูแลผู้ติดเชื้อกันเองภายในชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นการสร้างที่อยู่อาศัยให้สมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยได้อย่างถาวร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของครอบครัวและชุมชน รวมไปถึงเกิดการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เป็นพลังสำคัญในการต่อรองสิทธิในการจัดการที่อยู่อาศัยของสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนได้สร้างการเปิดพื้นที่ของฉันทามติร่วมกันในการจัดการที่อยู่อาศัย โดยฉันทามติร่วมของชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่อยู่อาศัยและการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีของสมาชิกในชุมชน โดยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ประการแรก การรับรองความหมายของการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง การสร้างที่อยู่อาศัยของสมาชิกภายในชุมชนโดยที่ตนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์บ้านและที่ดินได้สร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจและพัฒนากลุ่มผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนเพื่อการต่อรองสิทธิที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย มุมมองการศึกษามิติสังคมวิทยาของที่อยู่อาศัยได้สะท้อนให้เห็นการพิจารณาปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ซึ่งสามารถให้นำมาเป็นข้อมูลส่งเสริมการวางแผนพัฒนาชุมชนได้ ดังที่งานศึกษาทางสังคมวิทยาที่อยู่อาศัยสำคัญของ Fox (2020) ที่กลับไปพิจารณาบทบาทของสังคมวิทยาแนวประยุกต์ผ่านงานของ Robert K. Merton ที่ได้เข้าศึกษาและช่วยสนับสนุนการกำหนดทิศทางการวางแผนชุมชนของผู้มีรายได้น้อยช่วง ค.ศ. 1940 ที่เมือง Pittsburgh มลรัฐ Pennsylvania โดยเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเดียวกันเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถวางแผนการพัฒนาชุมชนได้ดี ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจและสอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้โดยแม้ว่าชุมชนคลองลาดภาษีจะเป็นพื้นที่ชุมชนเมืองในกรุงเทพมหานคร แต่การสร้างให้เกิดรูปแบบโครงสร้างความสัมพันธ์ที่มีความแนบแน่นระหว่างสมาชิกก็เป็นปัจจัยที่ช่วยให้ชุมชนสามารถกำหนด

แนวทางการเปลี่ยนผ่านชุมชนร่วมกับโครงการบ้านมั่นคงซึ่งเป็นโครงการภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐได้เป็นอย่างดี

ขณะที่งานของ Boonyabancha, and Parmkaew (2019) ได้สะท้อนให้เห็นความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตที่เป็นสาระสำคัญของบ้านมั่นคงภายใต้บริบทของการพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยปัญหาหลักของความไม่มั่นคงเกิดจากการถูกเวนคืนที่ดินจากเจ้าของ การจะสร้างความมั่นคงของชีวิตจึงจำเป็นต้องสร้างที่อยู่อาศัยจากการขับเคลื่อนอำนาจในการพัฒนาโดยชุมชน การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในชุมชนเพื่อการต่อรองในสิทธิที่จะมีที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตามกลไกของภาครัฐยังถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง ทั้งนี้เนื่องจากผู้มีรายได้น้อยที่ต้องการที่อยู่อาศัยจำเป็นต้องหาแหล่งเงินกู้ที่สามารถเข้าถึงได้ หน่วยงานภาครัฐจึงต้องเข้ามาทำหน้าที่สนับสนุนในส่วนนี้เพราะจะช่วยแก้ไขปัญหาค่าเช่าที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองได้

ประการที่สอง การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้แทนชุมชนเมืองกับองค์กรภาครัฐในการพัฒนาที่อยู่อาศัย การขับเคลื่อนประเด็นการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองจึงมีเงื่อนไขของความสำเร็จประการหนึ่งที่สำคัญคือการสร้างการมีส่วนร่วมทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน หากปราศจากกลไกการรับรู้ปัญหาและการตระหนักถึงความสำคัญของความหมายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยในกลุ่มสมาชิกของชุมชน โอกาสที่จะเกิดความร่วมมือในการพัฒนาที่อยู่อาศัยจะเป็นไปได้น้อยลง เนื่องจากผู้แทนสมาชิกในชุมชนจะไม่ได้รับแรงสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมหรือด้านเศรษฐกิจจากสมาชิกส่วนใหญ่ ดังนั้นจุดเริ่มต้นที่สำคัญคือการสามารถระดมการมีส่วนร่วมภายในชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกัน ขณะเดียวกันการเปิดพื้นที่ให้กับการดำเนินงานและยอมรับเงื่อนไขจากหน่วยงานภาคนอกชุมชนร่วมด้วย ยังถือเป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขของการผลักดันให้เกิดการสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้ที่จะมาพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับสมาชิกในชุมชนได้ด้วย ต่อประเด็นดังกล่าวงานศึกษาของ Chaowatthanakun (2014) เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านจัดสรรในเขตกรุงเทพมหานครทางตอนเหนือ ได้แสดงให้เห็นว่าพลังของการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมของการอยู่อาศัย โดยในแต่ละชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนภายใต้คณะกรรมการชุมชนและเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในการแก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งปัญหาหลักของความเหลื่อมล้ำทางสังคมคือ การเข้าถึงระบบการศึกษาและการพัฒนาเยาวชน โครงสร้างพื้นฐานและการจัดการพื้นที่ส่วนรวมของชุมชน ปัญหาหนี้ในระบบ ความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรรัฐ การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และการขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งความเป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำทางสังคมเหล่านี้เป็นเงื่อนไขในการต่อรองสิทธิที่อยู่อาศัยและการยกระดับคุณภาพชีวิต

ในลักษณะเดียวกันงานของ Sripanich, Nitivattananon, and Perera (2015) ได้ชี้ให้เห็นกลไกทางการเงิน (Financial Mechanism) ที่ภาครัฐทำหน้าที่สนับสนุนงบประมาณเริ่มต้นผ่านโครงการบ้านมั่นคงของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่สร้างวินัยการออมและให้ชุมชนได้เรียนรู้ที่พัฒนากองทุนการเงินเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยภายในชุมชนของตนเอง เป็นกลยุทธ์ที่สามารถช่วยส่งเสริมให้การเปลี่ยนผ่านที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในชุมชนเมืองและยังมีแนวโน้มที่จะมีความก้าวหน้ามากขึ้น โดยเห็นได้จากการขยายจำนวนโครงการบ้านมั่นคงที่เพิ่มมากขึ้นและกระจายออกไปยังพื้นที่ชุมชนเมืองนอกกรุงเทพมหานครด้วย

การสร้างวินัยการออมภายใต้กลไกทางการเงินเป็นภาพสะท้อนที่สำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนผู้คนในชุมชนให้มีที่อยู่อาศัยและก่อให้เกิดการจัดการภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

สำหรับงานของ Visetpricha (2016) ใช้การศึกษาทางมานุษยวิทยาเพื่อสำรวจโลกทัศน์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความภาคภูมิใจในฐานะชุมชนอย่างเป็นทางการของชุมชนเมืองแห่งหนึ่งที่เป็นผลผลิตของการพัฒนาโครงการบ้านมั่นคง แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงชุมชนที่เคยถูกนิยามว่าเป็นชุมชนแออัดไปสู่ชุมชนบ้านมั่นคงได้สร้างให้สมาชิกในชุมชนเข้าใจประเด็นสิทธิที่อยู่อาศัย การต่อรองอำนาจและการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตามภายใต้ความภาคภูมิใจต่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่ชุมชนอย่างเป็นทางการอาจเผชิญกับการควบคุมปกครองรัฐภายใต้กลไกที่งานชิ้นนี้เรียกว่า “สู่ชุมชนนิยมเพื่อการปกครอง” (Governmental Communitarianism) ได้เช่นกัน

ดังนั้น การต่อรองความหมายของการพัฒนาที่อยู่อาศัย รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเมืองกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยจึงสะท้อนภาพการพยายามยกระดับคุณภาพชีวิตโดยมีพื้นที่ของที่อยู่อาศัยเป็นกลไกพื้นฐานที่จะช่วยพัฒนาไปสู่เป้าหมายของคุณภาพชีวิตที่ดีได้ ภายใต้โครงสร้างทางสังคมในชุมชนเมืองปัจจุบันการขับเคลื่อนเป้าหมายร่วมกันของสมาชิกในชุมชนผ่านความสัมพันธ์ของการไว้วางใจทางสังคม จึงยังมีความสำคัญต่อระดมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนให้มีฉันทามติร่วมต่อเป้าหมายของชุมชนได้ แต่ขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้แทนชุมชนในการสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมว่าจะสามารถทำให้สมาชิกในชุมชนสัมผัสได้ถึงความจริงใจจนสนับสนุนเป้าหมายการดำเนินงานได้อย่างไร ทั้งนี้ในมิติของการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองที่มีหน่วยงานภาครัฐด้านที่อยู่อาศัยเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่การมีที่อยู่อาศัยที่เป็นชุมชนปลอดภัยนั้น หากภาครัฐสามารถระดมทรัพยากรทั้งที่เป็นบุคลากรภายในชุมชน เครือข่ายทางสังคม รวมทั้งกลไกด้านงบประมาณที่เหมาะสมเข้าสู่แผนปฏิบัติการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้กับชุมชนเมืองได้มากขึ้น จะมีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มชุมชนเมืองที่สมาชิกในชุมชนได้ยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดี มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของสมาชิกในชุมชนตามช่วงวัย และยังสามารถลดโอกาสที่จะเปิดปัญหาเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชนได้อีกด้วย

สรุป

จากการศึกษาและวิเคราะห์ที่เกี่ยวกับการต่อรองและการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองผ่านมุมมองทางสังคมวิทยา ผู้วิจัยสามารถสรุปให้เห็นเป็นประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้ ประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของผู้แทนชุมชนถือว่ามีสำคัญอย่างมากต่อการขับเคลื่อนการระดมความร่วมมือร่วมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยผลักดันของการสร้างการต่อรองความหมายและอำนาจในการพัฒนาที่อยู่อาศัยเมื่อพิจารณาจากการศึกษาภาคสนามในชุมชนคลองลาดพร้าวได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนได้อาศัยอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่ถูกให้ย้ายออกจากชุมชนแห่งเก่า จนเกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มทางสังคมที่ต้องการหาที่อยู่อาศัยแห่งใหม่และสามารถขับเคลื่อนกลุ่มจนเข้าสู่โครงการบ้านมั่นคงได้ ดังนั้นลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนแห่งนี้จึงอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ อีกทั้งการที่ผู้แทนชุมชนเข้าใจ

บริบททางเศรษฐกิจและข้อจำกัดพื้นฐานของแต่ละครอบครัว ยังมีส่วนสนับสนุนให้การแสดงออกในพื้นที่ของการระดมความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย ผ่านการใช้กลไกทางวัฒนธรรมแบบเครือญาติ กล่าวคือมีการสื่อสารที่ให้เกิดไปตามระบบอาวุโสหรือถ้าเป็นประเด็นที่สำคัญและจำเป็นต้องมีการใช้เสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกเข้ามาตัดสิน จะมีการให้ผู้แทนชุมชนได้ทำความเข้าใจกับสมาชิกที่ยังไม่เห็นด้วยกับประเด็นเหล่านั้นอยู่ ส่งผลให้การขับเคลื่อนการพัฒนาที่อยู่อาศัยลดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในชุมชนลงได้

ประเด็นต่อมาคือการแสดงให้เห็นว่าเป้าหมายสำคัญของการต่อรองความหมายของที่อยู่อาศัยได้ตั้งอยู่บนความต้องการร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เช่น การพัฒนาระบบไฟฟ้าในชุมชน การพัฒนาอาคารศูนย์การเรียนรู้ การจัดหาพื้นที่จอดรถชุมชน เป็นต้น ไม่ได้มีเป้าหมายอยู่ที่การตอบสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชน แต่กลับเป็นการตอบสนองชุดความคิดที่สำคัญคือการสร้างชุมชนปลอดภัย ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญของการยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนได้ ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยหรือแม้แต่ภาคเอกชนที่เป็นเจ้าของสถานที่ จึงเปิดโอกาสให้ผู้แทนชุมชนได้ต่อรองผลประโยชน์ที่จะสร้างให้สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ได้มีรับการพัฒนาที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากบทเรียนการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนชุมชนคลองลาดภาษี จะเห็นได้ว่าการพยายามสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากภายในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง จะช่วยสนับสนุนการต่อรองความหมายหรือการต่อรองอำนาจกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีโอกาสประสบความสำเร็จตามข้อเรียกร้องได้มากขึ้น

ท้ายที่สุดจะเห็นได้ว่าการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้มีบทบาทในการต่อรองการพัฒนาที่อยู่อาศัยเป็นกลไกสำคัญที่หน่วยงานภาครัฐควรเสริมพลังให้ชุมชนเมืองต่างๆ ได้เรียนรู้เป็นต้นแบบและนำไปปรับให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากการเห็นความสำคัญของการพัฒนาที่อยู่อาศัยจากมุมมองของสมาชิกในชุมชนเอง จะช่วยสร้างเครือข่ายการดำเนินงานที่ภาครัฐสามารถรับฟังความต้องการของชุมชนได้โดยตรง ซึ่งเป็นการลดเงื่อนไขของความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการที่อยู่อาศัยได้ในอนาคต อีกทั้งยังช่วยสนับสนุนให้ชุมชนสามารถเรียนรู้การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนได้อย่างยั่งยืนได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หน่วยงานภาครัฐที่ดำเนินการกิจเกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรุงเทพมหานคร และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ควรบูรณาการความร่วมมือในการเปลี่ยนผ่านที่ดินว่างเปล่าซึ่งเอกชนพร้อมขายทอดตลาดมาเป็นชุมชนเมืองปลอดภัย เพื่อสนับสนุนแผนการจัดการที่อยู่อาศัยให้กับผู้มีรายได้น้อยและต้องการที่อยู่อาศัยแนวราบ อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมให้เกิดการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนเมืองอีกด้วย

1.2 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญของการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง ควรผลักดันให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถอดบทเรียนชุมชนที่สามารถปรับตัวบน

วิถีความเป็นปรกติใหม่ที่สอดคล้องกับการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เพื่อพัฒนาเป็นคู่มือและสื่อสารคดีที่สะท้อนให้เห็นบทบาทการสร้างควมไว้วางใจทางสังคมของสมาชิกในชุมชนกับการขับเคลื่อนชุมชนพึ่งพาตนเองในสถานการณ์วิกฤตทางสาธารณสุข

1.3 สถาบันการศึกษาที่มีการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนเมือง ควรสนับสนุนให้นิสิตนักศึกษาลงภาคสนามเรียนรู้กระบวนการพัฒนาชุมชนเมืองในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีความเหลื่อมล้ำที่ซ่อนตัวอยู่ในพื้นที่ภายในกรุงเทพมหานครจำนวนมาก การผลักดันให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจต่อความหลากหลายในวิถีชีวิตและชนชั้นในสังคม จะช่วยให้เกิดการทบทวนและสะท้อนคิดด้านการพัฒนาชุมชนเมืองของนิสิตนักศึกษาให้มีความรอบด้านมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ควรสร้างเครือข่ายการศึกษาวิจัยบทบาทและแนวทางการยกระดับศักยภาพกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนเพื่อการสร้างสวัสดิการผู้สูงอายุให้ครอบคลุมทุกภูมิภาคของประเทศไทยโดยเน้นไปที่ชุมชนที่เป็นต้นแบบของการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคง เพื่อพัฒนารูปแบบพื้นฐานของการสร้างสวัสดิการผู้สูงอายุที่เกิดจากกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน

2.2 กรุงเทพมหานคร ควรสนับสนุนการศึกษาวิจัยเพื่อถอดบทเรียนกระบวนการสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้และปานกลางจากการดำเนินงานของโครงการบ้านมั่นคง เพื่อพัฒนาเป็นข้อเสนอนโยบายในการบริหารที่ดินของภาครัฐและภาคเอกชนที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์เต็มรูปแบบให้เปลี่ยนผ่านมาสู่การสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับผู้คนในชุมชนเมืองได้มากขึ้น

References

- Agyeman, J., & Evans, T. (2003). Toward Just Sustainability in Urban Communities: Building Equity Rights with Sustainable Solutions. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 590(1), 35-53.
- Aksornnum, Y. (2015). *House, Shelter, Home: Homelessness and Dynamic Meanings of Home among the Homeless*. (Master's Thesis). Thammasat University. Pathumthani.
- Boonyabancha, S., & Parmkaew, P. (2019). BAAN MAN KONG: "A housing program which go beyond houses". *Journal of Social Sciences and Humanities*, 45(1), 1-17.
- Chaowatthanakun, K. (2014). Social inequality of the housing estate community in the Northern Bangkok. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 40(2), 67-80.
- Foley, D. L. (1980). *The sociology of housing*. California: Institute of Urban and Regional Development, University of California, Berkeley.
- Fox, K. (2020). Sociology Applied to Planning: Robert K. Merton and the Columbia-Lavanburg Housing Study. *Journal of Planning History*, 19(4), 281-313.

- Povatong, B. (2019). Sixty Years of Housing Development Guidelines in Thailand According to the National Economic and Social Development Plans, B.E. 2504 – 2564. *Academic Journal of Architecture*, 68(1), 133-150.
- Ruonavaara, H. (2017). Theory of Housing, From Housing, About Housing. *Housing, Theory and Society*, 35(2), 178-192.
- Sripanich, B., Nitivattananon, V., & Perera, R. (2015). City development fund: A financial mechanism to support housing and livelihood needs of Thailand's urban poor. *Habitat International*, 49(1), 366-374.
- Van Den Heiligenberg, H. A.R.M., Heimeriks, G. J., Hekkert, M. P., & van Oort, F. G. (2017). A habitat for sustainability experiments: Success factors for innovations in their local and regional contexts. *Journal of Cleaner Production*, 169(1), 204-215.
- Visavateeranon, A., & Wibulma, S. (2016). Strong Communities for Creating Communities Sustainability in Bangkok Metropolitan: Success Indicators and Lessons in Community. *Srinakharinwirot Research and Development (Journal of Humanities and Social Sciences)*, 8(15), 182-194.
- Visetpricha, B. (2016). Community: From ideal to a tool of government. *Journal of Humanities and Social Science, Thaksin University*, 11(1), 9-35.